

جوامع پلانکتونی پایاب سد یامچی به منظور امکان‌سنجی آبرزی پروری در شهرستان اردبیل

جلیل سبک‌آرا*^۱، مرضیه مکارمی^۱، علیرضا ولی‌پور^۱

۱- موسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور، پژوهشکده آبرزی پروری آب‌های داخلی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی،

بندرانزلی، ایران، صندوق پستی: ۶۱

تاریخ پذیرش: ۶ بهمن ۱۳۹۴

تاریخ دریافت: ۱ مهر ۱۳۹۴

چکیده

در پژوهش‌های طرح هیدرولوژی و هیدروبیولوژی پایاب دریاچه سد یامچی، بررسی‌های پلانکتونی به عنوان مطالعات پایه جهت امکان‌پذیری آبرزیان در مسیر پایاب این دریاچه در نظر گرفته شد. نمونه‌برداری پلانکتونی در ۴ ایستگاه مطالعاتی و از زمستان ۱۳۸۹ الی پاییز ۱۳۹۰ انجام گرفت. برای بررسی فیتوپلانکتونی از ایستگاه‌های موردنظر یک لیتر آب (بدون عبور از تور پلانکتون) و جهت نمونه‌برداری زئوپلانکتونی نیز ۳۰ لیتر آب را توسط تور زئوپلانکتون گیر دستی با چشمه ۳۰ میکرون فیلتر کرده، در نهایت نمونه‌ها با فرمالین ۴ درصد تثبیت و جهت مطالعه به آزمایشگاه منتقل شدند. در مطالعات فیتوپلانکتونی، در مجموع ۴ شاخه و ۳۳ جنس شناسایی شده، که بیش‌ترین فراوانی مربوط به شاخه باسیلاریوفیتا با جنس‌های *Nitzschia* و *Achnanthes, Synedra, Cyclotella* می‌باشد. شاخه مذکور در تمام طول سال مشاهده شده و ۹۲/۲ درصد جمعیت سالانه را شامل می‌گردد. شاخه کلروفیتا در مرتبه دوم قرار داشته، جنس‌های مهم این شاخه عبارت از *Coelastrum* و *Pediastrum* بوده و ۷/۴ درصد جمعیت سالانه را در برمی‌گیرد. شاخه‌های سیانوفیتا و اوگنوفیتا به ترتیب با ۰/۳ و ۰/۱ درصد در رده‌های بعدی هستند. در بررسی زئوپلانکتونی در مجموع ۶ شاخه و ۲۹ جنس شناسایی شدند، بیش‌ترین فراوانی - زئوپلانکتونی مربوط به زیر سلسله پروتوزوآ و شاخه‌های سیلیوفورا ۶۶ درصد و ریزوپودآ با جنس‌های *Arcella* و *Diffflugia* که ۶ درصد جمعیت سالانه (مجموع ۷۲ درصد) را دارا می‌باشند. شاخه آرتروپودا در مرتبه دوم قرار داشته، این شاخه با رده کویپوپودا و جنس *Cyclops* و مرحله ناپلی آن و راسته کلادوسرا با جنس *Bosmina* در مجموع ۱۴ درصد جمعیت سالانه را شامل می‌شود. شاخه روتاتوریا با جنس‌های *Rotaria, Cephalodella* و *Coulrella* در تمام طول سال مشاهده شده و ۱۱ درصد جمعیت سالانه زئوپلانکتونی را در بر دارد. نتایج بدست آمده از بررسی پلانکتونی در این طرح نشان داد، که این رودخانه در مجموع از فراوانی و تنوع مناسب پلانکتونی جهت پرورش آبرزیان برخوردار می‌باشد.

کلمات کلیدی: اردبیل، پایاب سد یامچی، آبرزی پروری، فیتوپلانکتون، زئوپلانکتون

مقدمه

سدهای مخزنی علاوه بر اهمیتی که در توزیع آب دارند به عنوان منبعی با ارزش در تولید آبریزان نیز شمرده می‌شوند. از این رو همواره سعی مدیران شیلاتی بر این بوده که با ساماندهی استفاده از این نوع زیست بوم‌ها، توانایی بالقوه تولید ماهی را در جهت توسعه ذخایر آن تقویت کنند (Balayut, 1983). رودخانه بالیخلوچای از ارتفاعات شرق سبلان سرچشمه می‌گیرد و به طرف دشت اردبیل سرازیر می‌شود. در فصول سیلابی و غیرآبیاری بخش عظیمی از این آب به هدر می‌رود. این هرز آب از طریق رودخانه‌های قره‌سو و دره‌رود به ارس می‌ریزد. به دلیل وجود اراضی گسترده و حاصل خیز در دشت اردبیل و نیاز مبرم به آب در این منطقه، انگیزه مهار این جریان سطحی هرز رونده به وجود آمد، لذا با توجه به شرایط اقلیمی و وجود شرایط طبیعی مناسب در استان اردبیل، احداث سدهای خاکی یکی از روش‌ها و سازه‌های مناسب برای مهار و ذخیره‌سازی منابع آب سطحی و بهینه‌سازی بهره‌برداری از آن‌ها برای تأمین نیازهای آبی برای توسعه و گسترش فعالیت‌های کشاورزی در جهت تامین نیازهای غذایی جامعه در حال رشد انسانی می‌باشد.

کیفیت و ثبات منابع آبی در سراسر جهان مورد توجه بوده، ولی این منابع در حوزه‌های آبریز سیستم‌های آبی داخلی در معرض آلودگی قرار دارند؛ زیرا فعالیت‌های انسانی تأثیر منفی روی کیفیت آب دریاچه پشت سدها گذاشته است (Smith, 2003; Newton et al., 2003). توسعه آبرزی پروری و پرورش ماهی علاوه بر استخرها در آب‌گیرهای داخلی از جمله مخازن آبی پشت سدها هم‌چنین مسیر پایاب آن‌ها که صنعتی نوپاست بیش‌تر احساس می‌شود، چنان‌چه در

سال‌های اخیر منابع آبرزی دریاچه سدها به یکی از عوامل مهم اقتصادی و اجتماعی تبدیل گشته که با سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در این زمینه و مطالعات لیمنولوژیک آن را می‌توانیم یکی از غنی‌ترین منابع آبی در زمینه تولید آبریزان به ویژه خانواده کپورماهیان بدانیم (Winfield and Nelson, 1991). همراه با توسعه احداث سدها در اواخر دهه ۱۹۳۰ مطالعات این مخازن آبی با بررسی پلانکتون‌ها، بنتوزها و ماهیان شروع و هدف از آن افزایش تولیدات ماهی در این دریاچه‌ها بوده است (Wickliff and Roac, 1937)، که این امر وابستگی تام به تولیدات اولیه (فیتوپلانکتون) و تولیدات ثانویه (زئوپلانکتون) دارد (Bennett, 1967). در خصوص بهره‌برداری و تکثیر و پرورش آبریزان کشورهای چین، هند و شوروی سابق از جمله کشورهای موفق در این زمینه بوده چنان‌که امروزه در چین حدود ۸۰۰۰۰ مخزن آبی با مساحتی بیش‌تر از ۲ میلیون هکتار مورد استفاده و بهره‌برداری شیلاتی قرار دارد. بیش‌تر این دریاچه‌ها پس از سال‌های ۱۹۶۰ ساخته شده‌اند (Li and Mathias, 1994).

بررسی سدها و رودخانه‌ها در سایر کشورها سابقه طولانی داشته اما در ایران جوان بوده و تقریباً از دو دهه قبل در مراکز تحقیقاتی کشور انجام شده است. بررسی‌های جامع زیستی و غیرزیستی سه رودخانه سفارود (افراز و جمالزاد، ۱۳۷۴) کرگانرود (ملک شمالی و عبدالملکی، ۱۳۷۴) و حویق (افراز و قانع، ۱۳۷۴)، بررسی لیمنولوژیک رودخانه‌های حویق، کرگانرود و سفارود (قانع و همکاران، ۱۳۸۵) نمونه‌ای از مطالعات رودخانه‌ای در نواحی شمال کشور محسوب می‌گردند که هدف از انجام آن‌ها تعیین شناسنامه زیست‌محیطی، تنظیم کمیت و کیفیت آب رودخانه با

مواد و روش‌ها

دریاچه پشت سد یامچی در ۲۵ کیلومتری شهر اردبیل و بر روی رودخانه بالیخوچای یکی از منابع آبی کشور بوده که از سال ۱۳۸۳ به بهره‌برداری رسیده است. اراضی این سد در محدوده طول جغرافیایی ۴۲ درجه و ۴ دقیقه شرقی و عرض جغرافیایی ۳۸ درجه و ۳ دقیقه شمالی قرار دارد. این سد تامین‌کننده ۶۵ میلیون مترمکعب آب در سال در بخش کشاورزی و ۲۰ میلیون مترمکعب آب در سال برای مصارف شهری اردبیل بوده که با مساحتی حدود ۱۰۰ هکتار می‌تواند یکی از منابع آبی قابل مطالعه جهت تاسیس ظرفیت‌های شیلاتی منطقه در نظر گرفته شود (اصواتی، ۱۳۹۱).

جهت انجام این طرح ۴ ایستگاه به ترتیب (قبل از تصفیه‌خانه، روستای دیم‌سقرلو، روستای قشلاق رضالی و روستای حکیم قشلاقی) در طول رودخانه (پایاب دریاچه سد) در نظر گرفته شد (شکل ۱). نمونه‌برداری در فصول گرم و مساعد سال بصورت ماهانه و در فصول سرد با فاصله ۴۵ روز انجام گردید. در رودخانه‌ها به دلیل جریان آب، روش نمونه‌برداری توسط سطل مدرج ۱۰ لیتری (روش پیمان‌های) انجام شده است. جهت بررسی فیتوپلانکتونی یک لیتر آب از ایستگاه موردنظر بدون عبور از تورپلانکتون و جهت نمونه‌برداری زئوپلانکتونی با استفاده از روش پیمان‌های و توسط سطل مدرج و با توجه به کدورت آب مقدار ۳۰ لیتر آب را توسط تور زئوپلانکتون گیردستی با چشمه ۳۰ میکرون فیلتر کرده (اگر کدورت آب زیاد باشد فیلتر کردن ۱۰ لیتر آب نیز کفایت می‌کند)، عصاره جمع‌شده در کلکتور تور را در داخل ظروف نمونه‌برداری ریخته در نهایت نمونه‌های برداشته شده

مدیریت صحیح، شناسایی منابع آلاینده، بررسی آبیان و شناسایی و حفظ زنجیره غذایی اکوسیستم‌های رودخانه‌ای بوده است.

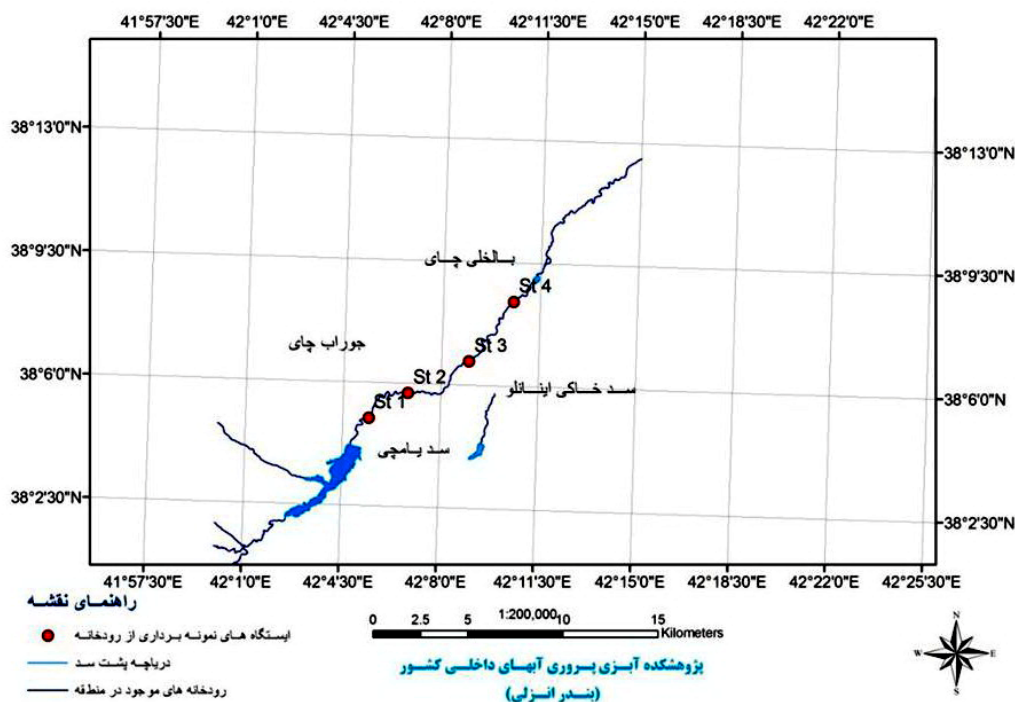
مطالعات سد مخزنی ارس که از سال ۱۳۵۳ شروع و به تناوب تا سال ۱۳۸۰ ادامه داشته و هدف از آن توجه به کاربردهای شیلاتی با تکیه بر ابعاد لیمنولوژیک جهت ضمانت بهره‌برداری از دریاچه سد ارس بوده است (سبک‌آرا، ۱۳۷۴) و (سبک‌آرا و مکارمی، ۱۳۸۰). در سال ۱۳۷۷ مطالعات جامع سدهای مخزنی ماکو و مهاباد توسط این مرکز انجام و نتایج مشابه در زمینه ماهی‌دار کردن این مخازن بدست آمد (سبک‌آرا و مکارمی، ۱۳۷۷) و (سبک‌آرا و مکارمی، ۱۳۸۲) و (حیدری و محمدجانی، ۱۳۷۷). بهره‌گیری از منابع آبی و استفاده از آن‌ها در توسعه آبی‌پروری نیز مدنظر تمام کشورها است. تاثیرات بشر در این مخازن کیفیت آب این منابع را تهدید می‌کند. افزایش غلظت مواد مغذی، گیاهان ریشه‌دار، کاهش شفافیت، رشد متراکم جلبک، کاهش غلظت اکسیژن محلول در آب‌های کف و افزایش غلظت مواد آلی غایت این روند هستند (Garner et al., 2013). تغییر کیفیت آب و افت منابع شیلاتی نمایه‌ای از پیامدهای بد برای ذخایر آب شرب هستند که فعالیت‌های تفریحی توریسم، بیماری‌ها و آلودگی و ویروسی مزارع پرورش ماهی را به آن‌ها باید افزود. چنین آلودگی‌هایی تلفات سنگین در آبی‌پروری دنیا را سبب شده و پیشرفت پرورش اقتصادی گونه‌های آبی‌زی جدید را محدود کرده است. بر این اساس باید ضمن بهره‌گیری چند جانبه از این مخازن تدابیر لازم جهت حفاظت و تقویت این منابع صورت پذیرد (خسرو شاهی، ۱۳۸۵).

(Edmonson, 1959; Prescott, 1962 Vol 1, 2, 3; Prescott, 1976; Kotikova, 1970; Tiffany, 1971; Ruttner - kolisko, 1974; Pontin, 1978; Maosen, 1983; Krovichinsky and Smirnov, 1993; Throp and Covich, 2001; Sheath, *et al.*, 2003; Bellinger and Sige, 2010).

در نهایت تراکم پلانکتونی به لیتر در هر ایستگاه تعیین و در فرم‌های اطلاعاتی شاخه‌بندی شده ثبت و تراکم شاخه و سرانجام تراکم کل محاسبه گردید. جهت ثبت اطلاعات، محاسبات، ترسیم نمودارها و تجزیه و تحلیل داده‌ها (آزمون واریانس یکطرفه)، از نرم‌افزارهای Excel و SPSS استفاده شد.

توسط فرمالین به نسبت ۴ درصد فیکس و برای مطالعه به آزمایشگاه منتقل شدند.

در آزمایشگاه بعد از تعیین حجم و همگن کردن، نمونه‌ها توسط پیت در محفظه‌های شمارش ۵ میلی‌لیتری ریخته شده و بعد از گذشت زمان کافی جهت رسوب کامل (۲۴ ساعت) از نظر کمی و کیفی با میکروسکوپ اینورت مورد بررسی قرار گرفتند. نمونه‌برداری و بررسی پلانکتون‌ها با استفاده از منابع Michael, 1990; Boney, 1989; Sorina, 1978; American public health Association (APHA), 2005 و شناسایی جنس‌های پلانکتونی نیز بوسیله منابع معتبر انجام شد

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی و ایستگاه‌های مطالعاتی تعیین شده در مسیر پایاب سد پامچی

شده، که ۲۰ جنس مربوط به شاخه Bacillariophyta، ۸ جنس مربوط به شاخه Chlorophyta، ۳ جنس از شاخه Euglenophyta و ۲ جنس از شاخه Cyanophyta

نتایج

در مطالعات کیفی فیتوپلانکتونی پایاب سد پامچی در مجموع ۴ شاخه فیتوپلانکتونی و ۳۳ جنس شناسایی

بودند، از سایر شاخه‌های فیتوپلانکتونی در این بررسی نمونه‌ای مشاهده نشد. نتایج بررسی کیفی فیتوپلانکتونی در پایاب سد یامچی در (جدول ۱) آورده شده است.

جدول ۱: نتایج بررسی کیفی و تغییرات فصلی فیتوپلانکتونی در پایاب سد یامچی

اسامی جنس‌ها	زمستان ۱۳۸۹	بهار ۱۳۹۰	تابستان ۱۳۹۰	پاییز ۱۳۹۰
Phylum Bacillariophyta				
<i>Achnanthes</i>	+	+	+	+
<i>Actinocyclus</i>	-	-	+	-
<i>Caloneis</i>	-	+	+	-
<i>Cocconeis</i>	+	+	+	+
<i>Cyclotella</i>	+	+	+	+
<i>Cymatopleura</i>	+	-	-	-
<i>Cymbella</i>	+	+	+	+
<i>Diatoma</i>	+	+	+	+
<i>Diploneis</i>	-	-	-	+
<i>Epithemia</i>	+	-	+	-
<i>Gomphonema</i>	+	+	+	+
<i>Gyrosigma</i>	+	-	-	+
<i>Hantzschia</i>	+	-	-	-
<i>Melosira</i>	+	+	+	+
<i>Navicula</i>	+	+	+	+
<i>Nitzschia</i>	+	+	+	+
<i>Rhoicosphenia</i>	+	+	+	+
<i>Stephanodiscus</i>	-	-	+	+
<i>Surirella</i>	+	+	+	+
<i>Synedra</i>	+	+	+	+
Phylum Chlorophyta				
<i>Ankistrodesmus</i>	+	+	-	-
<i>Chlamydomonas</i>	+	-	-	-
<i>Coelastrum</i>	+	+	+	+
<i>Kirchneriella</i>	+	-	-	-
<i>Oocystis</i>	+	+	+	+
<i>Pediastrum</i>	+	+	+	-
<i>Scenedesmus</i>	-	+	-	-
<i>Tetrastrum</i>	+	+	+	-
Phylum Cyanophyta				
<i>Anabaena</i>	-	+	-	-
<i>Microcystis</i>	+	+	-	-
<i>Oscillatoria</i>	+	+	+	+
Phylum Euglenophyta				
<i>Euglena</i>	-	-	+	+
<i>Trachelomonas</i>	+	-	-	+

(+ حضور و - عدم حضور)

درصد جمعیت فیتوپلانکتونی را دارا است. مهم ترین جنس های باسیلاریوفیتا عبارت از *Diatoma*، *Cyclotella*، *Navicula* و *Nitzschia* بوده و سایر گروه ها جمعیت ناچیزی داشتند (شکل های ۲، ۳ و ۴).

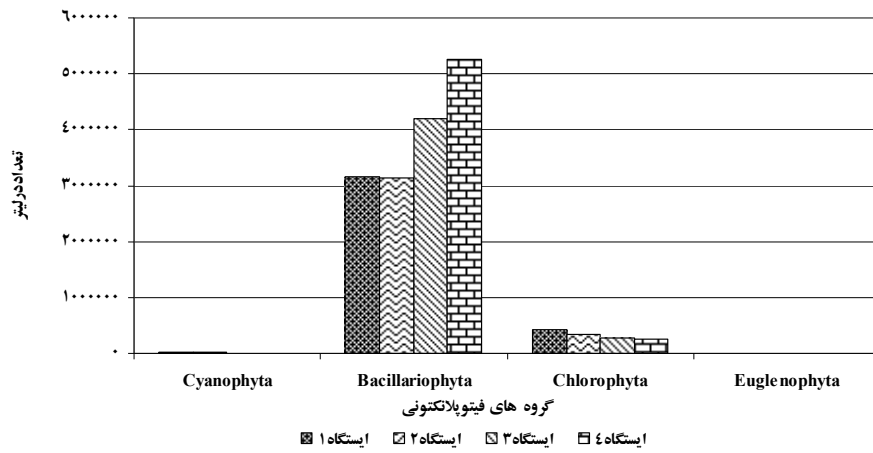
بررسی کمی این پژوهش نشان داد، غالبیت با شاخه باسیلاریوفیتا با میانگین فراوانی ۳۹۴۱۵۰۰ عدد در لیتر بوده که ۹۲/۲ درصد جمعیت سالانه فیتوپلانکتونی را شامل می گردد، سپس شاخه کلروفیتا قرار دارد، میانگین فراوانی این شاخه ۳۱۷۸۷۵ عدد در لیتر است که ۷/۴ درصد سالانه این جمعیت را در بر دارد، شاخه های سیانوفیتا با فراوانی ۱۱۳۷۵ عدد در لیتر و ۰/۳ درصد و اوگنوفیتا با فراوانی ۴۱۲۵ عدد در لیتر، درصد ناچیزی حدود ۰/۱ درصد جمعیت سالانه فیتوپلانکتونی را در این منطقه دارا هستند (شکل ۵). ایستگاه ۴ واقع در روستای حکیم قشلاقی از بیش ترین و ایستگاه ۲ در روستای دیم سقرلو از کم ترین جمعیت فیتوپلانکتونی برخوردار بوده اند (شکل ۱۰). نتایج بدست آمده از تست توکی نشان می دهد که در ایستگاه ها، بین میانگین تراکم فیتوپلانکتونی در فصول مختلف اختلاف معنی داری وجود نداشت ($P > 0/05$).

نتایج فیتوپلانکتونی در زمستان سال ۱۳۸۹ نشان داد که گروه عمده فیتوپلانکتونی در این رودخانه ها را شاخه باسیلاریوفیتا تشکیل داده که ۹۸/۲ درصد جمعیت فیتوپلانکتونی در این فصل را شامل می شود. مهم ترین جنس های این گروه عبارت از *Achnanthes*، *Navicula*، *Cyclotella* و *Nitzschia* هستند.

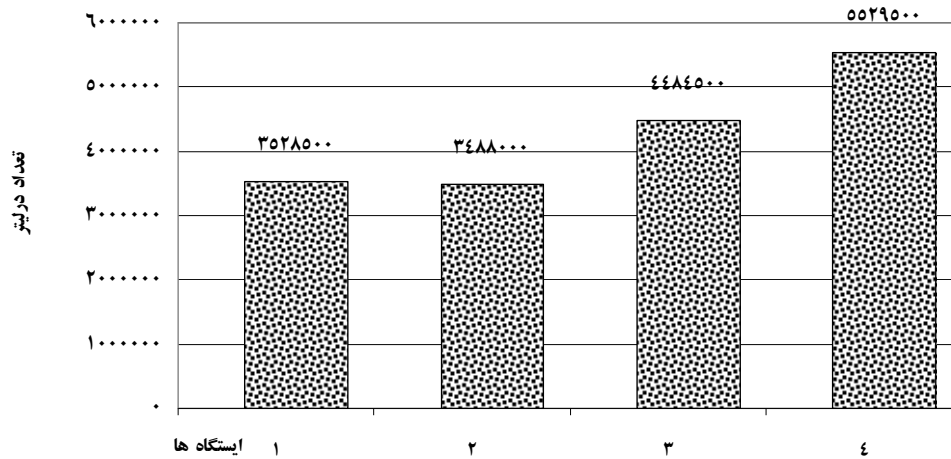
در فصل بهار ۱۳۹۰ گروه غالب فیتوپلانکتونی در این رودخانه را شاخه باسیلاریوفیتا تشکیل داده که ۹۷/۴ درصد جمعیت فیتوپلانکتونی در این فصل را شامل می شود. مهم ترین جنس های این گروه عبارت از *Nitzschia*، *Diatoma* و *Cyclotella* بودند.

در فصل تابستان ۱۳۹۰ جمعیت شاخه کلروفیتا افزایش یافته اما هم چنان غالبیت با شاخه باسیلاریوفیتا بوده که ۶۹/۳ درصد جمعیت فیتوپلانکتونی را شامل می گردد. جنس های غالب این شاخه در تابستان عبارت از *Nitzschia*، *Cocconeis* و *Cyclotella* هستند. شاخه کلروفیتا در مرتبه دوم قرار دارد. این شاخه ۳۰/۵ درصد جمعیت فیتوپلانکتونی این رودخانه را در این فصل شامل می شود، کلروفیتا در ماه های تیر و مرداد فراوانی بیش تری داشتند.

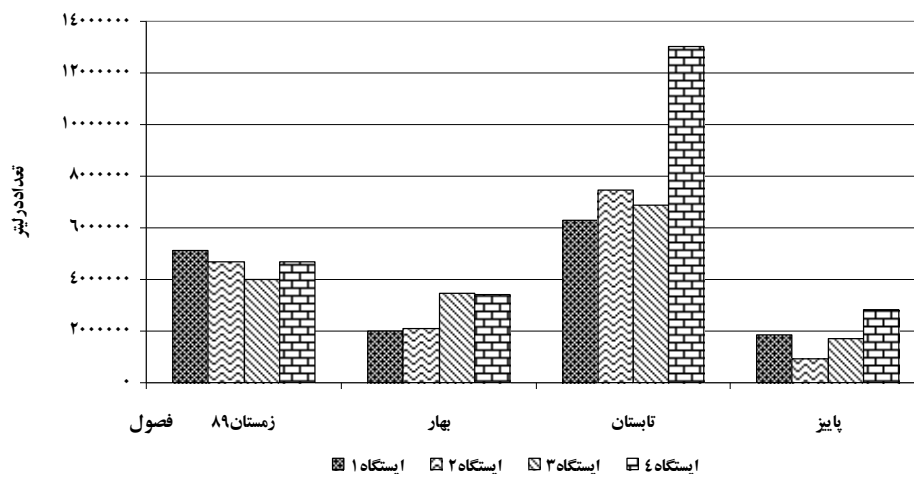
در فصل پاییز ۱۳۹۰ گروه عمده فیتوپلانکتونی این رودخانه را شاخه باسیلاریوفیتا تشکیل داده که ۹۸/۸

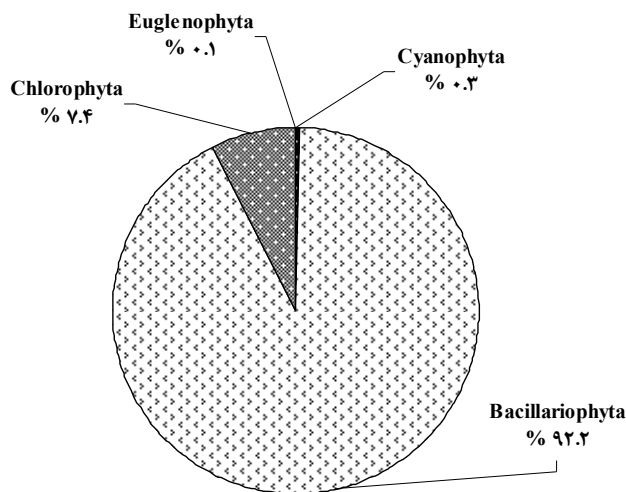
شکل ۲: میانگین فراوانی سالانه گروه‌های فیتوپلانکتونی در ایستگاه‌های مختلف پایاب سد یامچی سال ۱۳۸۹-۹۰

شکل ۳: میانگین فراوانی سالانه فیتوپلانکتونی در ایستگاه‌های مختلف پایاب سد یامچی سال ۱۳۸۹-۹۰

شکل ۴: فراوانی فیتوپلانکتونی در فصول مختلف در ایستگاه‌های مختلف پایاب سد یامچی سال ۱۳۸۹-۹۰

شکل ۵: درصد سالانه گروه‌های فیتوپلانکتونی در پایاب سد یامچی سال ۱۳۸۹-۹۰

داده و تحت عنوان Unkown (ناشناخته) معرفی شدند، این گروه بیشترین جمعیت زئوپلانکتونی را دارند. جنس‌های *Euglypha*، *Cyphoderia* و *Diffflugia* فراوانترین جنس‌های شاخه ریزوپودا هستند. نتایج زئوپلانکتونی در فصل بهار ۱۳۹۰ نشان داد که شاخه آرتروپودا در مجموع با ۴۸ درصد شامل کوپه پودا و کلادوسرا بیشترین درصد جمعیت زئوپلانکتونی را دارا هستند. مهم‌ترین جنس‌های گروه‌های نام‌برده به ترتیب عبارت از *Cyclops* به همراه مرحله ناپلی و *Bomsina* به همراه مرحله جنینی آن هستند. شاخه سیلیوفورا از زیرسلسله پروتوزوا با (۳۶ درصد) در رده دوم قرار داشت.

نتایج زئوپلانکتونی در فصل تابستان ۱۳۹۰ کاهش جمعیت شاخه‌های آرتروپودا و روتاتوریا و افزایش جمعیت زیرسلسله پروتوزوا (سیلیوفورا و ریزوپودا در مجموع ۸۶/۲ درصد) و شاخه سیلیوفورا را نشان می‌دهد. این شاخه با ۸۴/۹ درصد بیشترین فراوانی را داشت.

در مطالعات کیفی زئوپلانکتونی در مجموع ۶ شاخه و ۲۹ جنس زئوپلانکتونی شناسایی شدند، از شاخه Rhizopoda پنج جنس، شاخه Ciliophora دو جنس و از شاخه Rotatoria شانزده جنس شناسایی گردید. از شاخه Arthropoda، رده Copepoda سه جنس و مرحله ناپلی آن‌ها، راسته Cladocera دو جنس به همراه مرحله جنینی و از نمونه‌های مروپلانکتونی (از شاخه آرتروپودا) خانواده Chironomidae و رده Ostracoda، شاخه Nematoda و از شاخه Annelida (رده Oligochaeta) یک جنس شناسایی گردید. نتایج بررسی کیفی زئوپلانکتونی پایاب سد یامچی در (جدول ۲) آورده شده است.

نتایج زئوپلانکتونی در زمستان سال ۱۳۸۹ نشان داد که زیرسلسله پروتوزوا، شامل شاخه‌های سیلیوفورا ۶۶/۴ درصد و ریزوپودا با ۱۸/۵ درصد (در مجموع ۸۴/۹ درصد) بیشترین درصد جمعیت زئوپلانکتونی را دارا هستند. در شاخه سیلیوفورا به دلیل تاثیر ماده تثبیت کننده فرمالین بسیاری از جنس‌ها شکل اصلی خود را از دست

جدول ۲: نتایج بررسی کیفی و تغییرات فصلی زئوپلانکتونی در پایاب سد یامچی

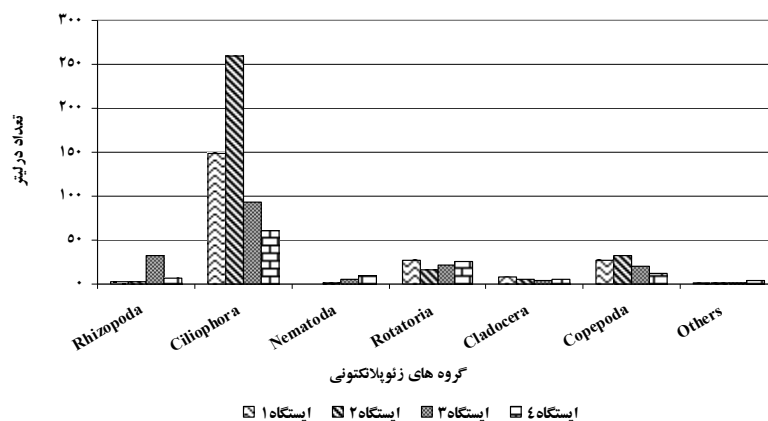
اسامی جنس‌ها	زمستان ۸۹	بهار ۹۰	تابستان ۹۰	پاییز ۹۰
Phylum Rhizopoda				
<i>Arcella</i>	+	+	+	+
<i>Centropyxis</i>	+	-	+	-
<i>Cyphoderia</i>	+	-	+	+
<i>Diffugia</i>	+	+	+	+
<i>Euglypha</i>	+	-	-	-
Phylum Ciliophora				
<i>Tintinnidium</i>	+	-	-	-
<i>Tintinnopsis</i>	-	-	+	-
Unkown	+	+	+	+
Phylum Annelida				
<i>Chaetogaster</i>	+	-	-	-
Phylum Nematoda				
Phylum Rotatoria				
<i>Anuraeopsis</i>	-	+	-	-
<i>Brachoinus</i>	+	+	-	-
<i>Cephalodella</i>	+	+	+	+
<i>Colurella</i>	+	+	+	+
<i>Eccentrum</i>	-	+	-	-
<i>Euchalanis</i>	+	-	+	+
<i>Filinia</i>	-	+	+	-
<i>Keratella</i>	+	+	+	-
<i>Lepadella</i>	-	-	+	-
<i>Lecane</i>	+	-	+	-
<i>Monostyla</i>	+	-	+	+
<i>Pedalia(Hexarthra)</i>	-	-	+	-
<i>Polyarthra</i>	+	+	+	-
<i>Rotaria</i>	+	+	+	+
<i>Syncheata</i>	-	-	-	+
<i>Trichocerca</i>	+	-	-	-
Phylum Arthropoda				
Order Cladocera				
<i>Bosmina</i>	+	+	+	+
<i>Daphnia</i>	-	+	-	-
Cladocera embryoni	-	+	-	-
Class Copepoda				
<i>Cyclops</i>	+	+	+	-
<i>Diaptomus</i>	-	-	-	+
<i>Nitocra</i>	+	+	+	+
Naupli copepoda	+	+	+	+
Family Chironomidae				
Class Ostracoda				
	+	-	+	+

(+) حضور و - عدم حضور

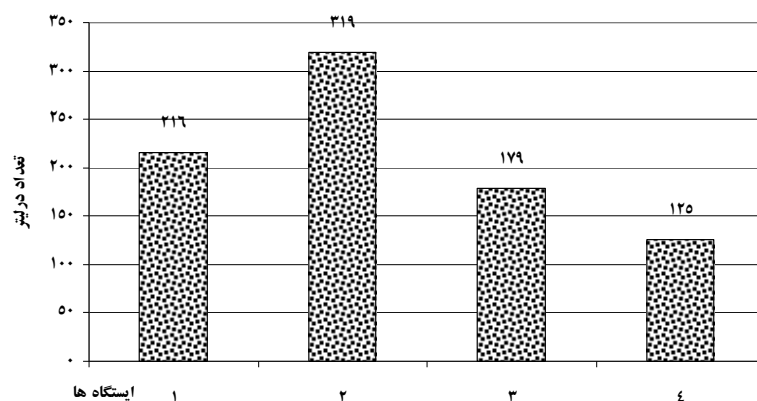
سالانه ۱۲ عدد در لیتر که ۶ درصد جمعیت سالانه را شامل شده است (مجموع ۷۲ درصد). شاخه آرتروپودا، با رده Copepoda به همراه مرحله ناپلئوسی آن‌ها با فراوانی ۲۳ عدد در لیتر و شاخه روتاتوریا با همین تعداد هر کدام ۶ درصد جمعیت سالانه زئوپلانکتونی را دارا هستند (شکل ۹). سایر گروه‌های نامبرده شده جمعیت و درصد ناچیزی دارند. ایستگاه ۲ در روستای دیم سقرلو از بیشترین و ایستگاه ۴ واقع در روستای حکیم قشلاقی کمترین جمعیت زئوپلانکتونی را داشتند (شکل ۱۰). نتایج بدست آمده از تست توکی نشان می‌دهد که در ایستگاه‌ها، بین میانگین تراکم زئوپلانکتون‌ها در فصول مختلف اختلاف معنی‌داری وجود ندارد ($P > 0.05$).

در فصل پاییز ۱۳۹۰ زیرسلسله پروتوزوا شامل شاخه‌های سیلیوفورا ۶۳ درصد و ریزوپودا ۶ درصد (در مجموع ۶۹ درصد) بیشترین جمعیت زئوپلانکتونی را دارا هستند، جنس‌های *Cyphoderia*، *Euglypha* و *Diffflugia* پرجمعیت‌ترین جنس‌های شاخه ریزوپودا هستند (شکل‌های ۶ و ۷ و ۸).

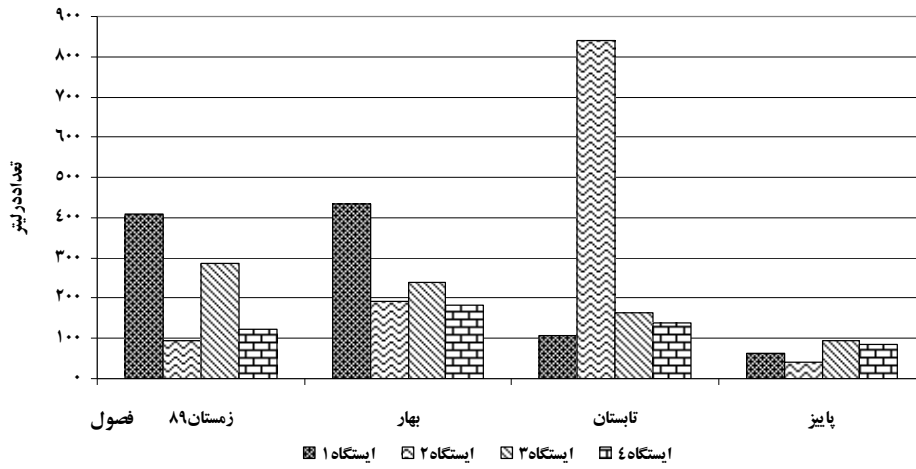
نتایج بدست آمده از بررسی کمی زئوپلانکتونی در منطقه پایاب سد یامچی نشان داد که این گروه از جمعیت تقریباً کمی برخوردار می‌باشند. بیشترین درصد جمعیت سالانه آن‌ها مربوط به زیرسلسله پروتوزوا با شاخه‌های سیلیوفورا با فراوانی سالانه ۱۴۰ عدد در لیتر که ۶۶ درصد و شاخه ریزوپودا با فراوانی

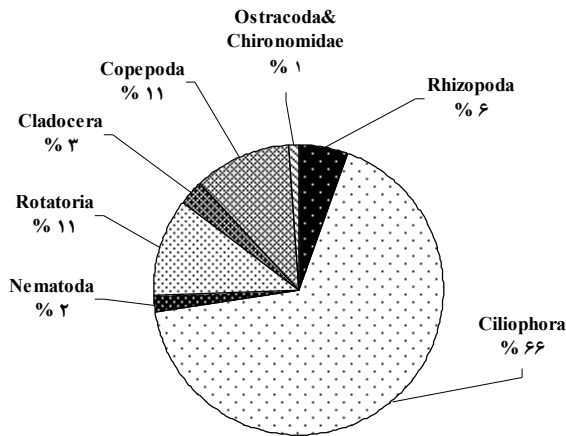
شکل ۶: میانگین فراوانی سالانه گروه‌های زئوپلانکتونی در ایستگاه‌های پایاب سد یامچی سال ۱۳۸۹-۹۰

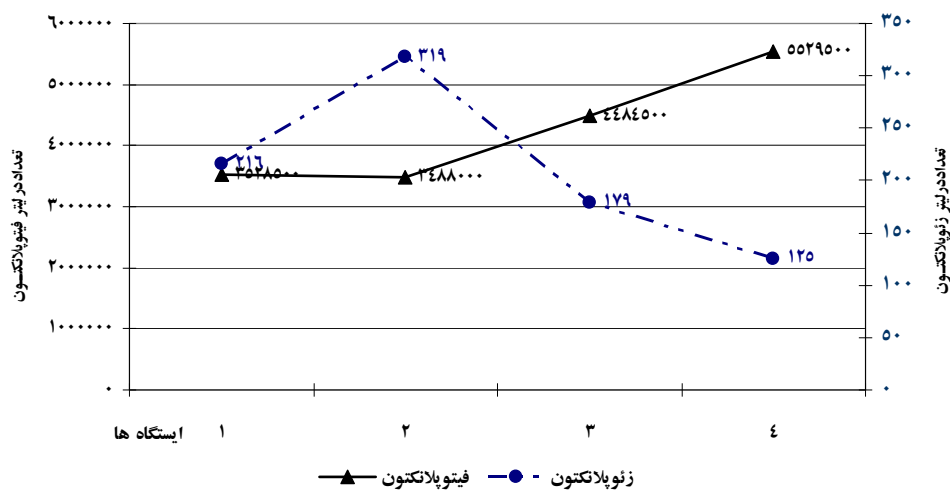
شکل ۷: میانگین فراوانی سالانه زئوپلانکتونی در ایستگاه‌های مختلف پایاب سد یامچی سال ۱۳۸۹-۹۰

شکل ۸: فراوانی زیوپلانکتونی در فصول مختلف در ایستگاه‌های پایاب سد یامچی سال ۱۳۸۹-۹۰

شکل ۹: درصد سالانه گروه‌های زیوپلانکتونی در پایاب سد یامچی سال ۱۳۸۹-۹۰

شکل ۱۰: مقایسه میانگین تغییرات سالانه پلانکتونی در ایستگاه‌های پایاب سد یامچی سال ۱۳۸۹-۹۰

بحث

رودخانه‌ها از مهم‌ترین منابع تجدیدشونده و حیاتی آب شیرین جهت استفاده در امور کشاورزی، شرب و صنعت به شمار می‌روند. در گذشته به خاطر وجود منابع غنی از ماهیان دریایی، توجه چندانی به آبیاری پروری نمی‌شد و اهمیت آن از نظر تامین ماهی (غذا) تا حدودی ناشناخته بود، اما برداشت از اقیانوس‌ها و دریاها در حال حاضر به حداکثر مقدار ممکن خود رسیده از این رو برای تامین نیاز بشر به ماهی و سایر آبزیان، توجه به سوی آبیاری پروری جلب شده است (F. A. O., 2002). آبیاری پروری یکی از راه‌های رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه است، چرا که سبب ایجاد اشتغال، تولید، ارزآوری و در نهایت ارتقای سطح زندگی مردم این کشورها می‌شود (Pulatsu et al., 2004).

در این بین پلانکتون‌ها نقش بسیار موثری در محیط‌های آبی به عهده دارند. از طرفی رودخانه‌ها به علت شستشوی رسوبات و پیش‌روی دلتای رسوبی مناطق مصبی فاقد کشتش لازم در عبور جریان‌ها بوده، به همین دلیل نامناسب جهت زیست پلانکتون‌ها می‌باشند. به این خاطر بررسی پلانکتونی در رودخانه‌ها از اهمیت چندانی برخوردار نیست. در رودخانه‌هایی که از عمق بسیار کم، شیب تند و آب دائمی جاری برخوردارند بدلیل عدم توانایی در برابر جریان آب، پلانکتون‌ها به راحتی جابه‌جا شده، بنابراین نمی‌توانند نقشی در تولیدات ایفاء کنند، از این رو امکان حیات و شکوفایی و رشد در نقطه معینی برای آن‌ها فراهم نمی‌باشد. پلانکتون‌های واقعی (هالوپلانکتون) تقریباً در این اکوسیستم وجود نداشته و تنها در مناطق عمیق‌تر با جریان کند آب مشاهده می‌گردند. تعداد و تراکم

پلانکتون‌ها نیز در این شرایط معمولاً تحت تاثیر عوامل فیزیکی از قبیل نور، درجه حرارت، شدت جریان آب و دیگر عوامل محیطی و فصلی قرار دارد، اما به خاطر این که در هر فصل سال شرایط متفاوتی می‌تواند حاکم بر رودخانه‌ها باشد بنابراین در کل مجموعه زیستی رودخانه‌ها، از جمله اجتماعات پلانکتونی نیز می‌تواند تغییراتی را در برداشته و از الگوی خاصی مانند Goldman and Horne, (1983).

قسمت اعظم پلانکتون‌های رودخانه‌ای معمولاً در مکان‌های دیگر تولید شده و به طور اتفاقی وارد جریان آب رودخانه‌ها می‌گردند، هم‌چنین به دلیل عدم امکان رشد و تولید مثل و این که در اکثر فصول این‌گونه پلانکتون‌ها مکانی ثابت ندارند و توسط جریانات شدید آب جابه‌جا می‌گردند، بنابراین نمی‌توان در رودخانه‌ها ارزیابی درستی برای تولیدات اولیه و ثانویه در دست داشت. تغییرات روزانه و فصلی در دبی و اکولوژی جویبارها و رودخانه‌ها نقش اساسی دارد. بسیاری از بی‌مهرگان کفزی فیلترکننده بوده و از جلبک‌ها و مواد دیتریتی تغذیه می‌نمایند. ماکروفیتا و جلبک‌های چسبنده، بی‌مهرگان شکارچی، ماهیان و سایر مهره‌داران شکارچی، زنجیره غذایی محیط‌های آبی دار را تشکیل می‌دهند (Goldman and Horne, 1983).

با توجه به نتایج پلانکتونی به دست آمده از بررسی کنونی و مطالعات رودخانه‌های شفارود (افراز و جمالزاد، ۱۳۷۴)، کرگانرود (ملک شمالی و عبدالملکی، ۱۳۷۴)، حویق (افراز و قانع، ۱۳۷۴) سفیدرود (سبک‌آرا و همکاران، ۱۳۸۷) هراز و سیاهرود (روشن‌طبری، ۷۰ - ۱۳۶۹)، خیرود (موسوی، ۱۳۷۰)، (سبک‌آرا و مکارمی، ۱۳۸۵)، (سبک‌آرا و همکاران، ۱۳۸۵)، (مکارمی و

مروپلانکتون‌ها (پلانکتون‌های غیرواقعی) مثل *Nematoda*، *Chironomidae*، *Oligochaeta* و جمعیت کمی از کلادوسراها و *Ostracoda* کوبه‌بدهای کفزی مثل *Naupli* و *Harpacticoida* آن‌ها در نواحی مصبی ترکیب زئوپلانکتونی این رودخانه‌ها را در بردارد (Basu et al., 1995). البته جمعیت‌های پلانکتونی در رودخانه‌ها تابعی از شرایط آب‌وهوایی بوده بنابراین الگوی ثابتی جهت ترکیب پلانکتونی در فصول مختلف نمی‌توان در نظر گرفت (سبک‌آرا و همکاران، ۱۳۹۰).

میانگین فراوانی سالانه فیتوپلانکتونی در پایاب سد یامچی از ۳/۴ تا ۵/۵ میلیون در لیتر در طول مطالعه متغیر بوده است که به دلیل کوتاهی مسیر خروجی دریاچه سد می‌تواند بیانگر تولیدات اولیه در دریاچه سد نیز باشد. این وضعیت در مورد زئوپلانکتون نیز وجود داشته چنان‌که فراوانی سالانه آن‌ها در حد ۱۲۵ تا ۳۱۹ عدد در لیتر محاسبه شده است. کم‌ترین جمعیت فیتوپلانکتونی در مرداد ماه در ایستگاه ۱ به تعداد ۹۰۰۰۰ عدد در لیتر و بیش‌ترین آن در خرداد ماه در ایستگاه ۴ به تعداد ۱۹۹۰۰۰۰۰ عدد در لیتر و به همین نسبت در مورد زئوپلانکتون در مرداد ماه در ایستگاه ۱ به تعداد ۸ عدد در لیتر و بیش‌ترین آن در تیر ماه در ایستگاه ۲ به تعداد ۲۴۰۰ عدد در لیتر مشاهده گردید.

گرچه تعیین رابطه‌ای مشخص و معین بین یک عنصر از مجموعه عناصری که در امر رشد موجودات و پراکنش آن‌ها دخالت دارند بسیار مشکل است ولی مشخص شده هر یک از این عوامل بطور مستقیم یا غیرمستقیم در ساختار جوامع حیاتی نقش عمده‌ای دارند. در مسیر پایاب سد یامچی در طول بررسی شاخه باسیلاریوفیتا غالب بوده است که نمایان‌گر کیفیت

سبک‌آرا، ۱۳۹۰) و بررسی پلانکتونی در طرح پایش رودخانه‌های غرب گیلان (قانع و همکاران، ۱۳۸۵) مشخص شده که حدود ۹۰ درصد جمعیت فیتوپلانکتونی متعلق به شاخه باسیلاریوفیتا بوده و ۱۰ درصد بقیه به سایر گروه‌ها تعلق دارد. جنس‌های *Diatoma*، *Cocconoeis*، *Navicula*، *Nitzschia* و *Cyclotella* در بیش‌تر رودخانه‌ها حضور گسترده دارند، این گروه از فیتوپلانکتون‌ها سرمادوست بوده که معمولاً در تمامی فصول سال در این گونه اکوسیستم‌ها مشاهده و مهمانان دائمی رودخانه‌ها هستند (روشن‌طبری، ۷۰، ۱۳۶۹)، (سبک‌آرا و مکارمی، ۱۳۸۵)، (سبک‌آرا و مکارمی، ۱۳۸۸) و (سبک‌آرا و همکاران، ۱۳۹۰). البته در هنگام مساعد بودن شرایط آب‌وهوایی شاخه کلروفیتا نیز گاهی مشاهده می‌شوند. بیش‌تر زئوپلانکتون‌های رودخانه‌ای متعلق زیرسلسله پروتوزوا و شاخه‌های ریزوپودا و سیلیوفورا هستند. ریزوپودا به دلیل داشتن پاهای کاذب و بعضی از جنس‌های سیلیوفورا مثل *Vorticella* و *Epistylis* نیز دارای پایه‌ای بوده که می‌توانند به حالت ثابت بر روی سنگ‌ها و اشیاء موجود در آب بچسبند. این گروه حدود ۶۰ درصد جمعیت زئوپلانکتونی این رودخانه‌ها را شامل می‌شوند و روتیفرها در رتبه بعدی هستند. وجود گونه‌های چسبنده مثل *Rotaria*، *Monastyla*، *Lepadella*، *Keratella*، *Coulrella*، *Lecane* و *Cephalodella* که دارای پاهای پنجه مانند بوده و از انتهای آن‌ها ماده‌ای چسناک جهت اتصال به سطوح ترشح می‌شود، بعضی از آن‌ها نیز به حالت خزیدن بر روی سطوح جابه‌جا می‌گردند (Pontin, 1978)؛ (Kreel, et al., 1998)، این گروه حدود ۲۰ درصد جامعه زئوپلانکتونی رودخانه را شامل می‌شوند.

(باسیلاریوفیتا) می‌باشد، سیلیکات‌ها اغلب به شکل کمپلکس با آلومین - آهن و فلزات قلیایی وجود دارند که به صورت محلول می‌باشند (Baykal et al., 2004).

بررسی و مقایسه میانگین تعداد فیتوپلانکتون پایاب دریاچه سد یامچی با برخی رودخانه‌ها نشان داد که از تراکم بیش تری برخوردار بوده و در مقابل از تعداد زئوپلانکتون تقریباً برابر یا کم تری برخوردار می‌باشد.

خوب بیولوژیک آب می‌باشد. از جمله جنس *Cyclotella* که علاوه بر دمای پایین در دمای بالا نیز به خوبی رشد کرده و طیف وسیعی از دریاچه‌های لیگوتروف و یوتروف را اشغال می‌نماید (Karacaoglu et al., 2004; Naz and Turkman, 2005). یکی از دلایل این امر می‌تواند وجود سیلیس در آب دریاچه سد مذکور باشد. آب سیلیکات‌دار هیچ‌گونه اثر زیان‌آوری به سلامتی و بهداشت وارد نمی‌آورد ولی محیط مناسبی برای تکثیر دیاتوم‌ها

جدول ۳: بررسی و مقایسه میانگین تعداد پلانکتون‌ها در پایاب دریاچه سد یامچی با برخی رودخانه‌ها

نام پژوهشگر	زئوپلانکتون	فیتوپلانکتون	رودخانه
سبک‌آرا و مکارمی (۱۳۸۵)	۴۳	۶۶۸۰۰۰	حویق
سبک‌آرا و همکاران (۱۳۸۵)	۱۱۰۰	۸۱۲۰۰۰	کرگانرود
سبک‌آرا و همکاران (۱۳۸۷)	۲۱۲	۱۹۰۰۰۰۰	سفیدرود
سبک‌آرا و مکارمی (۱۳۸۸) سبک‌آرا و همکاران (۱۳۹۰)	۴۰	۱۶۰۰۰۰۰	زاینده رود
مکارمی و سبک‌آرا (۱۳۹۰)	۱۷	۶۷۰۰۰۰۰	شفارود
سبک‌آرا و مکارمی (۱۳۹۰)	۳۰۹	۵۵۰۰۰۰۰	پایاب سد یامچی

و با رشد خود غذای لازم برای دومین حلقه این زنجیره تولیدکننده کربن آلی، همواره نقش مهمی در زنجیره غذایی در داخل اکوسیستم‌های آبی ایفا نموده و همواره تاثیر عوامل غیرحیاتی محیط زندگی بوده و ظرفیت تولیدات بیولوژیکی را در محیط‌های آبی نشان داده هم‌چنین برای ارزیابی کیفیت یا میزان آلودگی آب مورد استفاده قرار می‌گیرد (Jafari and Gunale, 2005). ترکیب و تراکم فیتوپلانکتونی نیز به عنوان یک نشانگر مکمل جهت میزان تروفی آب قابل استفاده است (Case et al., 2008). فیتوپلانکتون نقش اصلی و کلیدی را در زنجیره غذایی و شبکه غذایی ایفاء کرده

در اکوسیستم‌های آبی فیتوپلانکتون به عنوان اولین تولیدکننده کربن آلی، همواره نقش مهمی در زنجیره غذایی در داخل اکوسیستم‌های آبی ایفا نموده و همواره تاثیر عوامل غیرحیاتی محیط زندگی بوده و ظرفیت تولیدات بیولوژیکی را در محیط‌های آبی نشان داده هم‌چنین برای ارزیابی کیفیت یا میزان آلودگی آب مورد استفاده قرار می‌گیرد (Jafari and Gunale, 2005). ترکیب و تراکم فیتوپلانکتونی نیز به عنوان یک نشانگر مکمل جهت میزان تروفی آب قابل استفاده است (Case et al., 2008). فیتوپلانکتون نقش اصلی و کلیدی را در زنجیره غذایی و شبکه غذایی ایفاء کرده

جمعیت غالب زئوپلانکتونی پایاب سد یامچی را زیرسلسله پروتوزوآ تشکیل داده و بعد از آن آرتروپودا (شامل کوبه پودا، کلاوسرا، شیرونومیده و اوستراکودا)

۱۹/۵ درجه سانتی‌گراد قرار داشته و میانگین آن ۱۲/۴ درجه سانتی‌گراد است (خداپرست، ۱۳۹۱). چنان‌چه منبع اصلی پرورش آبزیان آب رودخانه باشد فصول بهار، تابستان و پاییز برای پرورش و فصل زمستان برای تکثیر مناسب می‌باشد (Yamazaki, 1991).

غلظت اکسیژن محلول، شاخص کیفیت آب از فاکتورهای مهم شیمیایی است که دارای نقش حیاتی در پرورش ماهی بوده و مقدار آن در تمامی مناطق مطالعاتی مطلوب می‌باشد. غلظت اکسیژن محلول رودخانه از ۷/۶ تا ۱۳/۷ میلی‌گرم در لیتر متغیر است (خداپرست، ۱۳۹۱). معمولاً غلظت اکسیژن محلول بیش‌تر از ۵ میلی‌گرم در لیتر برای رشد ماهی مناسب و پایین‌تر از ۵ میلی‌گرم در لیتر باعث کاهش رشد ماهی و در غلظت کم‌تر از یک میلی‌گرم در لیتر موجب مرگ‌ومیر ماهیان می‌گردد (Boyd, 1990). به‌طور کلی پارامترهای فیزیکی و شیمیایی از عوامل موثر در رشد و تراکم پلانکتون‌ها هستند (استکی، ۱۳۷۸)، در اکوسیستم‌های آبی غلظت‌های مطلوب از یون‌های فسفات، نترات، آمونیوم، فلزات و غیره به‌عنوان مواد مغذی آب در رشد موجودات آبی از قبیل باکتری‌ها، فیتوپلانکتون، زئوپلانکتون، ماهی‌ها و سایر آبزیان و هم‌چنین سلامت اکوسیستم‌های آبی فوق‌العاده مهم و ضروری می‌باشند (Semeneh et al., 2005).

مکان مناسب نیزیکی از عوامل مهم و محوری تکثیر و پرورش ماهیان بوده که اگر در این امر دقت نشود نه تنها پرورش ماهی موفق نخواهد بود بلکه سرمایه‌گذاری انجام شده با خطر مواجه خواهد شد، هم‌چنین مسائل زیست‌محیطی حاصل از ورود پساب مزارع پرورش ماهی در رودخانه نیز رابطه مستقیمی با مکان، مدیریت مزرعه، حجم و کیفیت پساب تولیدی

و سپس روتاتوریاها قرار گرفته‌اند. همان‌طور که ذکر شد در شاخه سیلیوفورا بدلیل تاثیر ماده تثبیت‌کننده بسیاری از جنس‌ها شکل اصلی خود را ازدست می‌دهند (Unkown)، این گروه بیش‌ترین جمعیت زئوپلانکتونی را دارند. شدت جریان آب در رودخانه‌ها یکی از عوامل افزایش کدورت آب شده و موجب افزایش جمعیت و غالبیت پروتوزوآ (سیلیوفورا و ریزوپودا) می‌شود. معمولاً سیلیوفورا در منابع آبی غالب می‌شوند اما در بسیاری موارد هم‌چون دریاچه سدارس و شویرجمعیت فراوان آن‌ها را *Tintinnopsis* تشکیل می‌دهد (سبک‌آرا و مکارمی، ۱۳۸۰)، آن‌ها دارای پوسته سخت شبیه به صدف بوده و از نانوپلانکتون و پیکوپلانکتون تغذیه می‌کنند و متعلق به آب‌های هتروتروف و اتوتروف هستند، کوپه‌پودا از مصرف‌کنندگان اصلی *Tintinnopsis* بوده و شاید یکی از دلایل کم‌بودن جمعیت این جنس در پایاب سد یامچی بالابودن جمعیت کوپه‌پودا باشد (Elser et al., 1990).

مطالعات هیدروشیمی انجام شده در راستای بررسی پلانکتونی نشان می‌دهد که مسیر پایاب سد یامچی برای آبی‌پروری مناسب بوده و اکثر فاکتورهای فیزیکوشیمیایی در محدوده غلظت‌های مجاز هستند (خداپرست، ۱۳۹۱). میانگین دمای هوا ۱۸/۵ با حداقل ۰/۲ و حداکثر ۲۶/۵ درجه سانتی‌گراد در تیرماه بوده است. لازم به ذکر این که در فصول نامساعد سال دمای هوا در منطقه مورد مطالعه به چند درجه زیر صفر نیز می‌رسد. آب رودخانه، قلیایی و از نوع آب‌های سخت با ظرفیت بافری بالا بوده که در برابر تغییرات pH مقاوم است. درجه حرارت آب که یکی از پارامترهای مهم در آبی‌پروری است در دامنه دمایی بین ۱/۶ تا

نماید. کنترل و بهره‌برداری از این حجم آب از نظر اقتصادی درآمدها بوده و از اتلاف منابع آب‌های سطحی نیز جلوگیری نموده است. هم‌چنین با توجه به پتانسیل موجود در منطقه، این سدها قابل توسعه نیز می‌باشند. لذا با توجه به شرایط اقلیمی و وجود شرایط طبیعی مناسب در استان اردبیل، احداث سدهای خاکی یکی از روش‌ها و سازه‌های مناسب برای مهار و ذخیره‌سازی منابع آب‌های سطحی و بهینه‌سازی بهره‌برداری از آنها برای تأمین نیازهای آبی برای توسعه و گسترش فعالیت‌های کشاورزی در جهت تأمین نیازهای غذایی منطقه است (سبک‌آرا و مکارمی، ۱۳۹۰). از طرفی چون سد یامچی به منظور مصرف آب شرب شهر اردبیل نیز در نظر گرفته شده، بر آن اساس هرگونه کاربری از جمله آبرزی پروری باید با ملاحظات ویژه‌ای همراه باشد. این ملاحظات در برگیرنده تمامی مسائلی است که کیفیت آب از حد استاندارد شرب مورد آزمون سازمان آب عدول نکند.

سپاسگزاری

با سپاس از خداوند بزرگ و منان که توفیق انجام این بررسی را به ما عطا فرمودند، لازم است از همکاری و مساعدت‌های ریاست وقت پژوهشکده آبرزی پروری آب‌های داخلی خانم دکتر فلاحی، ریاست محترم اداره کل شیلات استان اردبیل و سایر همکاران بخش پلانکتون، خانم مددی جهت آماده‌سازی نمونه‌ها و ثبت داده‌ها و تایپ گزارش و آقایان زحمتکش و صیاد رحیم که زحمت نمونه‌برداری‌ها را تقبل کردند، سپاسگزاریم.

و ظرفیت خودپالائی رودخانه دارد، چرا که پیامد بهره‌وری از آب توسط انسان همراه با آلودگی است که با توجه به نوع مدیریت آب و شیوه استفاده از آن قابل کنترل است (Boyd, 2003). احداث کارگاه‌های تکثیر و پرورش ماهیان در کنار رودخانه‌ها در ایران و سایر کشورها امری رایج و معمول می‌باشد. یکی از دغدغه‌های اساسی فعالیت پرورش ماهی موضوع پساب کارگاه و ورود آن به اکوسیستم رودخانه است. در حال حاضر پساب اکثر کارگاه‌های تکثیر و پرورش ماهی بدون تصفیه و ته‌نشست، مستقیماً در پائین دست وارد همان رودخانه می‌گردد، لذا احداث این‌گونه مراکز تکثیر و پرورش در اراضی حاشیه رودخانه‌ها باید با دقت و نظارت خاصی انجام گیرد. در این کنترل باید میزان ترکیبات آلاینده‌ها در خروجی کارگاه‌ها و هم‌چنین امکان تصفیه آن‌ها را در نظر آورد و از سویی دیگر با رعایت فاصله مطمئن با کارگاه بعدی، از توانایی خود پالایی رودخانه، بیش‌ترین استفاده را به عمل آورد (Miller and Semmens, 2002). با توجه به تمامی موارد بالا، تاکید می‌شود که در احداث و برپایی مجتمع‌های تکثیر و پرورش در حاشیه رودخانه‌ها و حواشی چشمه‌ها، بایستی اقدام به اصلاح پساب حاصل از آن‌ها شده و با استفاده از روش‌هایی چون احداث استخرهای رسوب‌گیر، عملیات فیلترنمودن پساب و هوادهی، اثرات منفی کارگاه‌های تکثیر و پرورش ماهی منجمله قزل‌آلا را بر شرایط طبیعی رودخانه تا حد ممکن کاهش داد تا اختلالی در اکوسیستم رودخانه را شاهد نباشیم (Boyd, 2003)؛ سبک‌آرا و همکاران، ۱۳۹۰).

در یک نتیجه‌گیری کلی باید گفت که احداث این‌گونه سدها می‌تواند میلیون‌ها مترمکعب آب را مهار

منابع

۱. استکی، ع.، ۱۳۷۸. بررسی میزان مواد مغذی، تولیدات اولیه COD و BOD در استخرهای کشت توام کپورماهیان چینی. مجله علمی شیلات ایران، ۲۲-۱.
۲. استکی، ع.، ۱۳۸۹. اهمیت زی‌شناوران آبی در زنجیره غذایی رودخانه‌ها. [http:// Freshwater. blogfa.com](http://Freshwater.blogfa.com)
۳. افراز، ع.، جمالزاد، ف.، ۱۳۷۴. بررسی‌های زیستی و غیرزیستی رودخانه سفارود. مرکز تحقیقات شیلاتی استان گیلان، ۶۵ صفحه.
۴. افراز، ع.، قانع، ا.، ۱۳۷۴. بررسی‌های زیستی و غیرزیستی رودخانه حویق. مرکز تحقیقات شیلاتی استان گیلان، ۶۴ صفحه.
۵. اصواتی، ا.، ۱۳۹۱. حیدری، ع.، محمدجانی، ط.، ۱۳۷۷. گزارش نهایی مطالعات پلانکتونی دریاچه سد مهاباد. مرکز تحقیقات شیلاتی استان گیلان، ۶۵ صفحه.
۶. خداپرست شریفی، س. ح.، ۱۳۹۱. بررسی عوامل فیزیکی و شیمیایی در رودخانه پایاب سد یامچی استان اردبیل. موسسه تحقیقات شیلات ایران. پژوهشکده آبی‌پروری آب‌های داخلی، ۲۵ صفحه.
۷. خسروشاهی، م.، ۱۳۸۵. احداث سدهای خاکی راه‌کاری برای جلوگیری از اتلاف و بهینه‌سازی و ارتقای بهره‌وری از منابع آب سطحی برای گسترش فعالیت‌های کشاورزی. موسسه جنگل‌ها و مراتع کشور، ۱۴۵ صفحه.
۸. روشن طبری، م.، ۱۳۶۹. هیدرولوژی و هیدروبیولوژی رودخانه هراز. مرکز تحقیقات شیلاتی استان مازندران، ۸۲ صفحه.
۹. روشن طبری، م.، ۱۳۷۰. هیدرولوژی و هیدروبیولوژی رودخانه سیاه‌رود. مرکز تحقیقات شیلاتی استان مازندران، ۷۶ صفحه.
۱۰. سبک‌آرا، ج.، ۱۳۷۴. گزارش پلانکتونی دریاچه سد ارس و حوزه آبریز. مرکز تحقیقات شیلاتی استان گیلان، ۸۱ صفحه.
۱۱. سبک‌آرا، ج.، مکارمی، م.، ۱۳۷۷. گزارش نهایی مطالعات پلانکتونی دریاچه سد ماکو. مرکز تحقیقات شیلاتی استان گیلان، ۷۵ صفحه.
۱۲. سبک‌آرا، ج.، مکارمی، م.، ۱۳۸۰. گزارش نهایی مطالعات پلانکتونی پایش دریاچه سد ارس. مرکز تحقیقات شیلاتی استان گیلان، ۶۷ صفحه.
۱۳. سبک‌آرا، ج.، مکارمی، م.، ۱۳۸۲. بررسی تراکم و پراکنش پلانکتونی در دریاچه سد ماکو. مجله علمی شیلات ایران، ۴۶-۲۹.
۱۴. سبک‌آرا، ج.، مکارمی، م.، ۱۳۸۵. بررسی تراکم و پراکنش پلانکتونی در رودخانه حویق. مجله علمی شیلات ایران، ۸۶-۷۵.
۱۵. سبک‌آرا، ج.، محمدجانی، ط.، مکارمی، م.، ۱۳۸۵. بررسی تراکم و پراکنش پلانکتونی در رودخانه کرگان‌رود. مجله علمی پژوهش و سازندگی، ۸۶-۷۵.
۱۶. سبک‌آرا، ج.، نظامی، ش.، مکارمی، م.، محمدجانی، ط.، ۱۳۸۷. وضعیت پلانکتونی رودخانه سفیدرود طی سال‌های ۷۹-۱۳۷۳ و تاثیر عوامل انسانی بر زندگی آبزیان در آن. نخستین کنفرانس ملی شیلات و آبزیان ایران. دانشگاه آزاد اسلامی واحد لاهیجان. ۱۳ صفحه.
۱۷. سبک‌آرا، ج.، مکارمی، م.، ۱۳۸۸. گزارش پلانکتونی مطالعات احداث مزارع تکثیر و پرورش ماهی در حاشیه رودخانه زاینده‌رود در استان چهارمحال و بختیاری. پژوهشکده آبی‌پروری آب‌های داخلی، ۲۰ صفحه.
۱۸. سبک‌آرا، ج.، مکارمی، م.، ۱۳۹۰. گزارش نهایی پلانکتونی مطالعه و امکان‌سنجی منابع آبی شهرستان سرعین (پایاب سد یامچی) به منظور آبی‌پروری

1995. Factors regulation Plankton abundance in temperate Rivers. Toronto (Canada) 15. Annul international symposium of the North American lake Management society, 1095P.
28. Baykal, T., Acikgoz, I., Yildiz, K., Bekleyen, A., 2004. A study on algae in Devegeçidi Dam Lake. Turkish Journal of Botany, 28, 457- 472.
29. Bellinger, E. G., Sigeo, D. D, 2010. Freshwater Algae Identification and Use as Bioindicators. John Wiley & Sons, Ltd, Publication, 285 P.
30. Bennett, G. W., 1967. Management of Artificial Lakes and Ponds. Reinhold publish Corporation, New York, and 283 P.
31. Boney, A. D., 1989. Phytoplankton. Edward annoid. British Library Cataloguing Publication data, 118 P.
32. Boyd, C. E., 1990. Water quality in ponds for aquaculture. Department of fisheries and applied aquacultures. x. 114 P.
33. Boyd, C. E., 2003. Guidelines for aquaculture effluent management at farm-level. Aquaculture 226, 101-112.
34. Case, M., Leca, E. E., Leitao, S. N., Sant Anna, E. E., Schwamborn, R., Moraes Junior, A. T., 2008. Plankton Community as indicator of water quality in tropical shrimp culture ponds. Marine Pollution Bulletin, 218-231.
35. Edmondson, W. T., 1959. Fresh Water Biology. New Yourk, London. John Wiley and Sons Inc., 1248 P.
36. Elser, J. J., Carney, H. J., Goldman. C. R., 1990. The Zooplankton-Phytoplankton interface in lakes of contrasting trophic status: an experimental comparison. Hydrobiologia 200/201, 69-82.
37. F. A. O., 2002. The State of World Fisheries and Aquaculture. Rome, 150 P.
38. Garner, A. B., Kwak, T. J., Manuel, K. L., Barwivk, D. H., 2013. High-density grass carp stocking effects on a reservoir invasive plant and water quality. Journal of Aquatic Plant Management, 51, 27-33.
39. Goldman, Ch. R., Horne, A. J., 1983. River Ecology and Management. McGraw & Hill Book Co., 33-68.
40. Goldman, Ch. R., Horne, A. J., 1983. Limnology, McGraw-Hill Book Company, Toronto, 464 P.
41. Jafari, N. G., Gunale, V. R., 2005. Hydrobiological study of algae of an urban freshwater river. Journal of Applied Sciences and Environmental Management, 10(2), 153-158.
42. Karacaoghlu, D., Dere, S., Dalkiran, N., 2004. A taxonomic study on the phytoplankton of Lake Uluabat (Bursa). Turkish Journal of Botany, 28, 473-485.
- در شهرستان اردبیل. پژوهشکده آبی پروری آب‌های داخلی، ۴۱ صفحه.
۱۹. سبک آرا، ج.، مکارمی، م.، دانش، ع.، مددی، ف.، ۱۳۹۰. پراکنش و فراوانی پلانکتونی و نقش آنها در تکثیر و پرورش ماهی در مزارع پرورشی حاشیه رودخانه زاینده رود اولین همایش ملی آبی پروری ایران. بندرانزلی، صفحه ۵۴۰.
۲۰. قانع، ا.، بابایی، ه.، افراز، ع.، صابری، ح.، دادای قندی، ع.، وطن دوست، م.، محمدجانی، ط.، سبک آرا، ج.، مکارمی، م.، عباسی رنجبر، ک.، خطیب، س.، زحمتکش، ی.، صیادرحیم، م.، یوسف زاد، ا.، باقری، س.، ملکی شمالی، م.، ۱۳۸۵. طرح پایش رودخانه‌های غرب گیلان (حویق، کرگانرود و شفارود). پژوهشکده آبی پروری آب‌های داخلی، ۱۳۹ صفحه.
۲۱. مکارمی، م.، سبک آرا، ج.، ۱۳۹۰. بررسی تراکم و پراکنش پلانکتونی در رودخانه شفارود. اولین همایش ملی آبی پروری ایران. بندر انزلی، صفحه ۵۴۰.
۲۲. ملک شمالی، م.، عبدالملکی، ش.، ۱۳۷۴. بررسی‌های زیستی و غیرزیستی رودخانه کرگانرود. مرکز تحقیقات شیلاتی استان گیلان، ۸۱ صفحه.
۲۳. موسوی، م.، ۱۳۷۰. هیدرولوژی و هیدروبیولوژی رودخانه خیرود. مرکز تحقیقات شیلاتی استان مازندران، ۶۸ صفحه.
۲۴. واینار آویچ، و.، ۱۳۷۲. پرورش ماهیان گرمابی (کیورماهیان). دوره آموزشی فائو کارگاه شهید انصاری. انتشارات جهاد سازندگی استان گیلان، ۱۰۳ صفحه.
25. American Public Helth Association (APHA). 2005. Standard method for the Examination of Water and Wastewater. Washington, DC. USA, 1193 P.
26. Balayut, E. A., 1983. Stocking and introduction of fish in lakes and reservoirs. In the ASEAN countries. FAO technical paper, 236. FAO, Rome, 82P.
27. Basu, B. K., Pick, F. R., Bachmann, R. W., Jones, J. K., Peters, R. H., Soballe, D. M.,

54. Presscot, G. W., 1976. *The Fresh Water Algae*. WM. C. Brown company publishing, Iowa. USA, 348 P.
55. Presscot, G. W., 1962. *Algae of the western great lakes area*. vol 1, 2, 3. WM. C. Brown Company Publishing, Iowa. USA, 933 P.
56. Sheath, R. G., Wehr, J. D., Thorp, J. H., 2003. *Freshwater Algae of North America, Ecology and Classification*. Academic Press, 935 P.
57. Ruttner - Kolisko, A., 1974. *Plankton Rotifers, biology and taxonomy*, Austrian Academy of science. 147 P.
58. Semeneh, M., Deharis, F., Elskens, M., 2005. Nitrogen uptake regime and Phytoplankton Community structure in the Atlantic and Indian sectors of the southern ocean. *Journal of marine systems*, 7, 159-177.
59. Smith, V. H., 2003. Eutrophication of freshwater and coastal marine ecosystems: a global problem. *Environmental Science and Pollution Research. Int.*, 10, 126-139.
60. Sourina. A., 1978. *Phytoplankton manual*, United nations educational, scientific and Culture organization. Unesco. 337 P.
61. Throp, j. h., Covich, A .P., 2001. *Ecology and Classification of North America Fresh water Invertebrates*. ACADEMIC PRESS. USA. 1073 P.
62. Tiffany, L. H., Britton, M. e., 1971. *The Algae of Illinois*. Hanfer publishing Company, New York. 407 P.
63. Wickliff, E. L., Roach, L. S., 1937. Some studies of impounded waters in Ohio. *Transactions of the American Fisheries Society*, 66, 76-86.
64. Winfield, I. G., Nelson. J. S., 1991. *Cyprinid fishes. Systematics, Biology and exploitation*. First edition Chapman and Hall. 667 P.
65. Yamazaki, T., 1991. *Culture of Foreign Origin Fishes Farming, Japan, 25th Anniversary, Vol. 1*, 25-41.
43. Kotikova, L. A., 1970. *EUROTATORIA*. CCCP. Leningrad, 743 P.
44. Kreel, A., Sigrid, B., Schnak, S., 2005. Phytoplankton dynamic in relation to hydrography, nutrients and zooplankton at the onset of sea ice formation in the eastern Weddell Sea. (Antarctica). *Polar Biol*, 28, 700-713.
45. Krovchinsky, N., Smirnov, N., 1994. *Introduction of cladocera*. The Institution of Water and Environmental Management. London, 129 P.
46. Li, Sifa, Mathias, J. A., 1994. *Freshwater Fish culture in China: principles and practice*. Elsevier Science Ltd. Oxford, 464 P.
47. Maosen, H., 1983. *Fresh Water Plankton Illustration*. Agriculture publishing house, 85 P.
48. Miller, D., Semmens, K., 2002. *Waste Management in Aquaculture*. West Virginia University Extension Service Publication No. AQ02-1, 8-10.
49. Michael, P., 1990. *Ecological Method for Field and Laboratory investigation*. Department of biology Purdue University. USA. McGraw-Hill Publishing. NEW DELHI, 1-50.
50. Naz, M., Turkman, M., 2005. Phytoplankton biomass and species composition of Lake Golbasi (Hatay-Turkey). *Turkish Journal of Biology*, 29, 49-56.
51. Newton, A., Icely, J. D., Falcao, M., Nobre, A., Nunes, J. P., Ferreira, J. G., Vale, C., 2003. Evaluation of eutrophication in the Ria Formosa coastal lagoon. Portugal. *Continental Shelf Research*, 23, 1945-1961.
52. Pulatsü, S., Akçora, A., Köksal, T. F., 2004. Sediment and water phosphorus characteristics in a pond of spring origin, Sakaryabasi Springs Basin, Turkey. *Wetlands*, 23(1), 200-204.
53. Pontin, R. M., 1978. *A Key to the Fresh Water Planktonic and Semiplanktonic Rotifera of the British Isles*. Titus wilson and son. Ltd. 178 P.